

FROM TISHA B'AV TO YOM HAKIPPURIM

1. איכה רבה (וילנא) פרשה א

אמר רב נחמן אמר שמואל משום ריב"ל קרא הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת אמר להם מלך בשר ודם כשמת לו מת והוא מתאבל מה דרכו לעשות, אמרו לו תולה שק על פתחו, אמר להם אף אני כך אני עושה הדא הוא דכתיב (ישעיה נ') אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם, מלך בשר ודם מה דרכו לעשות, אמרו לו מכבה את הפנסין, אמר להם כך אני עושה שנאמר (יואל ד') שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם, מלך בשר ודם מה דרכו לעשות, כופה את המטות, כך אני עושה שנאמר (דניאל ז') עד דכרסון רמיו ועתיק יומין יתיב כביכול שהיו הפוכין, מלך בשר ודם מה דרכו לעשות, הולך יחף, כך אני עושה, שנא' (נחום א') ה' בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו, מלך בשר ודם מה דרכו לעשות מבצע פורפירא שלו, כך אני עושה דכתיב עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו,

2. תוספות מסכת מגילה דף לא עמוד ב

ראש חדש אב שחל להיות בשבת מפטירין חדשיכם ומועדיכם שנה נפשי וגו' - ואין אנו עושין כן אלא מפטיר בירמיה (ב) שמעו דבר ה' ובשבת שלפני ט"ב חזון ישעיהו והטעם לפי שאנו נוהגין על פי הפסיקתא לומר ג' דפורענותא קודם תשעה באב ואלו הן דברי ירמיה שמעו דבר ה' חזון ישעיהו ובתשעה באב שב דנחמתא ותרתי דתיבתא ואלו הן נחמו נחמו ותאמר ציון עניה סוערה לבדה אנכי אנכי רני עקרה קומי אורי שוש אשיש דרשו שובה ולפיכך מקדימין עניה סוערה קודם רני עקרה דדרך הנחמות להיות הולכות ומשובחות יותר וסדר זה מתחיל בפנחס וסימניך דש"ח נו"ע אר"ק שד"ש ולעולם שוש אשיש באתם נצבים דהיינו שבת שלפני ר"ה לפי שהוא סוף הנחמות ודרשו בצום גדליה ושובה בשבת שלפני יום הכפורים

3. ספר אבודרהם סדר הפרשיות וההפטרות

ואמר במדרש על דרך צחות כי תקנו לומר בתחלת הפטרות הנחמות נחמו נחמו עמי כלומר שהקב"ה אמר לנביאים נחמו נחמו עמי. על זה משיבה כנסת ישראל ותאמר ציון עזבני ה'. כלומר איני מתפייסת מנחמת הנביאים. ואומר עורי עורי לבשי עוז זרוע ה' עורי כימי קדם. ובמקומות מפטירין במקום ההפטרות זו עניה סוערה לא רוחמה כלומר הנביאים חוזרין ואומרים לפני הקדוש ברוך הוא הנה כנסת ישראל לא נתפייסה בתנחומין שלנו על זה חוזר הקדוש ברוך הוא ואומר אנכי אנכי הוא מנחמכם. ואומר עוד רני עקרה לא ילדה ואומר קומי אורי כי בא אורך. על זה משיבה כנסת ישראל שוש אשיש בה' כלומר עתה יש לי לשוב ולשמוח תגל נפשי באלהי כי הלבשתי בגדי ישע וגו'.

4. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנט

סעיף ד

(ז) ה אין אומרים [ו] תחנון (ולא סליחות) (הגהות אשירי) בת"ב, ואין נופלים על פניהם (ז) <ו> משום דמקרי מועד.

5. משנה ברורה סימן תקנט ס"ק יז

(ז) משום דמקרי מועד - כדכתיב קרא עלי מועד וגו' ומ"מ מותר [יד] לעשות הספד על חכם שמת ולישב על גבי קרקע ואפילו אחר חצות דכל ההוא יומא קבוע לבכיה והספד ולענין זה לא אשגחין במאי דקרוי מועד:

6. בית יוסף אורח חיים סימן תקנט אות ד (ב), ה ד"ה ומ"ש ואומר

כן כתבו הגהות מיימון (שם) ונתנו טעם לפי שכבר אמר באיכה (ג ח) שתם תפילתי אבל קודם קריאת קינות אומר קדיש כולו כבשאר ימות השנה ויש מקומות שאין מדלגין לתקבל אלא בלילה אחר תפילה אבל בשחרית אומרים אותו לפי שכבר סלקו וסיימו לומר קינות ואומרים קצת פסוקי נחמות בסופו עכ"ל

7. בית יוסף אורח חיים סימן תקנט אות ד ד"ה ומ"ש ואין

וכן כתב הרוקח (ס' שיא עמ' קעט) דמטעם זה אין נופלים על פניהם ועוד נתן טעם אחר משום שתם תפילתי סכותה בענן לך וגו' (איכה ג מד):

8. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנג

<ב> ונהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך, כ"א בדברים המותרים בתשעה באב; * (ט) ולכן אם ז חל [ה] בשבת (י) אין אומרים פרקי אבות, (מהר"ל ומנהגים) וכן לא יטייל ערב תשעה באב.

9. ביאור הגר"א אורח חיים סימן תקנג סעיף ב

ונהגו כו'. משום שמחה כמ"ש בס' תקנ"ד ס"א וחומר יתירה היא דהא אינו נוהג שום דבר מדברים הנוהגים בט"ב רחיצה כו' כנ"ל:

10. מסכתות קטנות מסכת סופרים פרק יח הלכה ה

יש שקורין ספר קינות בערב, ויש שמאחרין עד הבקר לאחר קריאת התורה, שלאחר קריאת התורה עומד אחד, וראשו מתפלש באפר, ובגדיו משולשין, וקורא בבכיה וביללה. אם יודע הוא לתרגמו מוטב, ואם לאו נותנו למי שיועד לתרגמו בטוב, ומתרגם לפי שיבינו בו שאר העם והנשים והתינוקות, שהנשים חייבות לשמוע קריאת ספר כאנשים, וכל שכן זכרים.

11. תלמוד ירושלמי (ונציה) מסכת שבת פרק טז דף טו טור ג/ה"א

רבי ורבי חייא רבא ורבי ישמעאל בי רבי יוסה היו יושבין ופושטין במגילת קינות ערב תשעה באב שחל להיות בשבת מן המנחה ולמעלה ושיירו בה אל"ף ב"ית אחד אמרו למחר אנו באין וגומרין אותה עם כשרה

12. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן רנא

ח ויש לאדם למעט קצת ובלמודו בע"ש, (ט) כדי שיכין צרכי שבת (ש"ג = שלטי גבורים = פי"ו דשבת ירושלמי פ"ק דתענית

13. ביאור הלכה סימן רנא

* ויש לאדם למעט וכו' - נרשם בירושלמי ובאמת המעיין שם היטב וכן במדרש המובא בד"מ יראה להדיא דאיירי בשבת ולא בע"ש וצ"ל במדרש אלא מן המנחה ולמעלה וכמו שכתבו המפרשים ומ"מ הדין של הרמ"א הוא אמת כדאיתא בגמרא שאמוראים בעצמם היו מבטלים מלמודם כדי להכין צרכי שבת:

14. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תשעה באב ושאר תעניות סימן תקנט

סעיף ג

ליל תשעה באב ויומו, (י) <ד> יושבים בבית הכנסת (יא) ב [ג] לארץ עד תפלת מנחה (ועכשיו נהגו לישב על ספסליהם (יב) מיד ג אחר [ד] שיצאו מבה"כ שחרית, (יג) ומאריכין עם הקינות עד מעט קודם חצות). (יד) אין מדליקין נרות בלילה, (טו) כי אם <ה> ד נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה.

15. משנה ברורה סימן תקנט ס"ק יג

(יג) ומאריכין עם הקינות וכו' - כדי שלא יבואו לעשות מלאכה בעת ההוא:

16. רמב"ם הלכות תשובה פרק ב

הלכה ב

ומה היא התשובה הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד שנאמר יעזוב רשע דרכו וגו', וכן יתנחם על שעבר שנאמר כי אחרי שובי נחמתיו.

17. ויקרא פרק כו

(מ) וְהִתְנַדְּוּ אֶת־עֹנֶם וְאֶת־עֹן אַבְתֶּם בְּמַעַלְם אֲשֶׁר מַעַלְיָבִי וְאֶף אֲשֶׁר־הִלְכוּ עִמִּי בְּקָרִי: (מא) אֶף־אֲנִי אֵלֶךְ עִמָּם בְּקָרִי וְהִבַּאתִי אֵתֶם בְּאֶרֶץ אֲבִי־הֵם אֹיֶז יִכְנַע לְבָבָם הַעֲרֵל וְאֵז יִרְצוּ אֶת־עֹנָם:

18. בראשית פרק יב

(א) וַיֹּאמֶר יְקֹנֶן אֶל־אַבְרָם לֵךְ־לָךְ מֵאֶרֶץ וּמְמֹלַדְתָּהּ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אָרָאךָ:

19. בעל הטורים בראשית פרק יב פסוק א

ד"א רמז לו ב' הגליות, ששני פעמים ילכו ישראל בגולה.

20. תלמוד בבלי מסכת מכות פרק ג - אלו הן הלוקין [דף יג עמוד א]

וכבר היה ר"ג ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך, ושמעו קול המונה של רומי מפלטה [ברחוק] מאה ועשרים מיל, והתחילו בוכין, ורבי עקיבא משחק. אמרו לו: מפני מה אתה משחק? אמר להם: ואתם מפני מה אתם בוכים? אמרו לו: הללו כושיים שמשתחווים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים יושבין בטח והשקט, ואנו בית הדום רגלי אלהינו שרוף [דף כד עמוד ב] באש ולא נבכה? אמר להן: לכך אני מצחק, ומה לעוברי רצונו כך, לעושי רצונו על אחת כמה וכמה. שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם. כיון שהגיעו להר הבית, ראו שעל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ור"ע מצחק. אמרו לו: מפני מה אתה מצחק? אמר להם: מפני מה אתם בוכים? אמרו לו, מקום שכתוב בו: והזר הקרב יומת ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה? אמר להן: לכך אני מצחק, דכתיב: ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריה בן יברכיהו, וכי מה ענין אוריה אצל זכריה? אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני! אלא, תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה, באוריה כתיב: לכן בגללכם ציון שדה תחרש [וגו']. בזכריה כתיב: עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם, עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה - הייתי מתיירא שלא נתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה - בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. בלשון הזה אמרו לו: עקיבא, ניחמתנו! עקיבא, ניחמתנו.

21. משך חכמה מגילות מגילת איכה

ג, כ - כא) זכור תזכור ותשוח עלי נפשי זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל.

פירוש, שעל דבר שנאבד, שטות גדולה לבכות. והמשכיל יתחכם להקשיח לבו מהר. רק על דבר הבלתי מיואש ויש תוחלת, שייך הבכי. וכמו שאמר דוד לעבדיו במות בנו. ומטעם זה הבנין בית במקדש ונחמות ציון וירושלים המה סבה, והבכיה המסובב. אולם להיפך אמרו חז"ל (תענית לב, ב): כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה. ואם כן הבכיה סבה לנחמות ציון. וכן במדרש (איכה רבה א, כג) אמר ר' איבו, אמר הקדוש ברוך הוא לישראל בשכר אותה הבכיה אני מכניס גלויותיכם. לכן אמר "זכור תזכור", וכיון שיש תקוה - "תשוח עלי נפשי". "זאת אשיב אל לבי, על כן - פירוש בשביל הבכיה - אוחיל", שבשכר זה ייבנה בית המקדש במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון!

22. מכתב מאלהו (הרב אליהו דסלר, המאה ה-20, אנגליה) חלק ב עמוד 48

מפליא הדבר עד כמה רואים את יד ה' המנהיגה והמסבבת במשך הדורות. מאורעות הסטוריים כבירים קרו באותו היום: חורבן בית ראשון, חורבן בית שני, גירוש היהודים מאנגליה, גירוש ספרד, מלחמת העולם הראשונה, כולם חלו בתשעה באב. ואמר אחד מחכמי ההסטוריה: לוי ידע הרודן הספרדי כמה אמונה ובטחון הוא נוטע בלב היהודים בגרשו אותם בתשעה באב, שראו ע"י זה שרק יד ה' היא המכוונתם והמוליכתם גם בעת צרתם, ושתכלית נעלה ונשגבה להם בגלותם, היה מתחרט על מעשיו. עבודת תשעה באב היא להבין ולדעת על מה צריכים להצטער, ולידי מה צריך צער זה להביא. חכמינו ז"ל סמכו לשלושה דפורענותא שבעה דנחמתא. מיד אחר תשעה באב באה שבת נחמו. וקשה, לשמחה מה זו עושה, מיד אחרי האבל? והענין הוא כמו שכתב בעל התניא (פרק כו) שלמרות סכנת העצבות לעלייה הרוחנית, צריך האדם לעשות קביעות עתים ושעת הכושר בישוב והדעת ולהתבונן בגדולת ה' אשר חטא לו, כדי שעל ידי זה יהיה לבו נשבר באמת במרירות אמיתית. אך ביאר שמיד אחר שנשבר לבו בעתים הקבועים ההם אזי יסיר העצב מלבו לגמרי ויאמין באמונה שלמה כי ה' העביר חטאתו ורב לסלוח, וזו היא השמחה האמיתית בה' הבאה אחר העצב. וכן הוא בתשעה באב: אם ע"י הצער והבכיה באים לידי הכרה בגלות השכינה, מכינים את דרך הגאולה. וכאן הוא מקור השמחה והנחמה. וזה ענין תקנת שבעה דנחמתא אחר תשעה באב. וכבר אמרו ז"ל שהמשיח נולד בתשעה באב. ה' יזכנו לראות את אורו בקרוב בהקמת השכינה מעפרה והרמת קרן התורה במהרה בימינו אמן.